

Recenzja

pracy doktorskiej Pani mgr inż. arch. Ingi Jakuszewskiej (Dworak)
pt: *Znaczenie terenów wystawowych w przekształceniach urbanistycznych*
- na przykładzie miast organizujących Wystawy Światowe Expo

Promotor: prof. dr hab. inż. arch. Jan Rabiej

Podstawą wykonania recenzji jest

- a) Uchwała Rady Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej z dn. 9 kwietnia 2018 r. oraz pismo Pana Dziekana Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej dr hab. inż. arch. Klaudiusza Frossa z dn. 10 kwietnia 2018 r. (RAR-0/566/17/18),
- b) Ustawa z dn. 14 marca 2003 r. (Dz. U. 2017, poz. 1789) o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, wraz z późniejszymi zmianami,
- c) Praca doktorska Pani mgr inż. arch. Ingi Jakuszewskiej (Dworak) pt: *Znaczenie terenów wystawowych w przekształceniach urbanistycznych - na przykładzie miast organizujących Wystawy Światowe Expo*.

1. Charakterystyka struktury pracy

Praca doktorska pt: *Znaczenie terenów wystawowych w przekształceniach urbanistycznych - na przykładzie miast organizujących Wystawy Światowe Expo* została zredagowana w jednym tomie. Liczy łącznie 237 numerowanych stron formatu A4 z tekstem, który uzupełnia: 41 ilustracji oraz 23 tabele i 5 kart opisowo-badawczych – które są syntezą prowadzonych analiz.

Na strukturę opracowania składają się 4 części: *Wstęp* (s.5-28), rozdział I pt. *Wystawy światowe - rys historyczny* (s. 29-149), rozdział II pt. *Badania własne* (s. 150-212) i *Podsumowanie* (s. 213-218), a także: streszczenie w języku polskim, angielskim,

niemieckim i włoskim (s. 219-224), bibliografia (s. 225-230) i załączniki z zestawieniem tabel i kart opisowo-badawczych (s. 224-225).

Przyjęta przez Doktorantkę struktura pracy i zawartość poszczególnych rozdziałów nie budzi istotnych zastrzeżeń. Zabrakło jedynie spisu ilustracji, który powinien stanowić integralną część treści merytorycznej pracy. Wątpliwości budzi też tytuł drugiego rozdziału: *Badania własne*. Nie jest on zbyt precyzyjny, ponieważ cała rozprawa jest efektem badań własnych doktorantki. Należałoby więc rozważyć, czy tytuł rozdziału II nie powinien brzmieć: *Wystawy Expo końca XX i początku XXI wieku. Badania szczegółowe (ew. Studium przypadku)*.

Struktura pracy jest logiczna i przejrzysta, zgodna z zasadami przyjętymi dla tego typu rozpraw.

2. Ocena zawartości merytorycznej

We wstępie rozprawy Autorka przedstawia: wprowadzenie i charakterystykę przedmiotu pracy (s.5-7). Prezentuje też podstawowe pojęcia związane z wystawami, które dla czytelnika są cennym wprowadzeniem do lektury. W części dotyczącej stanu badań zamieszcza charakterystykę 12 podstawowych pozycji literaturowych, ważnych dla prowadzonych badań. Rozdział ten kończy Tabela 2, która może ułatwić czytelnikowi odnalezienie w literaturze przedmiotu informacji o poszczególnych wystawach. Zestawienie to wskazuje też na brak opracowania naukowego, które w sposób kompleksowy prezentowałoby treści dotyczące wystaw od ich początków po czasy współczesne, w ujęciu przedstawionym przez Doktorantkę. Rozprawa może więc uzupełnić lukę istniejącą w tym zakresie, o czym też Autorka wspomina w uzasadnieniu wyboru tematu (s.21).

We wstępie rozprawy Doktorantka przedstawia także: cel i zakres pracy oraz metody badań i formułuje hipotezy.

Głównym celem rozprawy, jak pisze na s. 25, jest usystematyzowanie wiedzy dotyczącej wystaw Expo oraz wskazanie pozytywnych i negatywnych wpływów wystaw na jakość przestrzeni publicznych zachowanych po ich zakończeniu. Tematyka badań prowadzonych przez Autorkę jest ciekawa zwłaszcza w kontekście starań Polski o organizację wystawy Expo (Wrocław 2010 i 2012, Łódź 2020). Lektura opracowania dowodzi, że cel postawiony przez Doktorantką został osiągnięty w sposób satysfakcjonujący.

Zakres pracy obejmuje badania podstawowe wystaw w ujęciu historycznym - z wyodrębnieniem ściśle określonych 5 stref czasowych, oraz badania szczegółowe - dotyczące wystaw, które odbyły się w Europie w ostatnim ćwierćwieczu.

Badania podstawowe, prowadzone na podstawie literatury przedmiotu, obejmowały analizy porównawcze uzupełnione o metodę logicznej argumentacji, krytyki źródłowej i elementy studium przypadku. Karty badawcze przygotowane przez Autorkę dla poszczególnych wystaw, pozwoliły jej stworzyć bazę dla w/w analiz.

W kolejnym rozdziale Autorka prezentuje badania szczegółowe. Ich podstawą były badania *In situ* prowadzone w ramach wyjazdów studialnych i konsultacji z ekspertami oraz badania komparatywne. Poszczególne etapy pracy kończą wnioski częściowe, a w podsumowaniu rozprawy – wnioski końcowe.

Autorka formułuje trzy hipotezy, które posłużyły jej jako wyznacznik do prowadzonych badań.

Hipoteza 1: Zagospodarowanie Wystawy Światowej Expo determinuje układ przestrzenny terenu post-Expo.

Hipoteza 2: Efektem pozytywnym procesów związanych z organizacją Wystaw Światowych są nowe przestrzenie publiczne, powstające w obszarach miejskich wcześniej pozostających w stanie degradacji.

Hipoteza 3: Organizacja Wystaw Expo może mieć negatywny wpływ na rozwój współczesnych miast jeśli nie podejmuje się przy ich organizacji działań, które zapewniają aktywizację terenów powystawowych. (s. 26)

Cel, zakres pracy oraz hipotezy zostały poprawnie przyjęte przez Dyplomatkę, a właściwie dobrane metody i narzędzia badawcze, pozwoliły jej na realizację założonych celów, weryfikację hipotez i poprawne sformułowanie wniosków.

W rozdziale I zatytułowanym: *Wystawy światowe-rys historyczny*, Doktorantka prezentuje analizy 34 wystaw światowych. Przedstawione są one w układzie chronologicznym (przyjętym wg klasyfikacji BIE) - począwszy od pierwszej Wielkiej Wystawy w Londynie w 1851r, aż po wystawę w Mediolanie w 2015r. Wzorując się na typologii sformułowanej przez Maurice Roche, Autorka wyodrębnia 5 etapów czasowych w organizacji wystaw. Zredagowane w pracy w formie podrozdziałów, zakończone są każdorazowo syntezą. W analizie prezentowanych wystaw Autorka uwzględnia 4 elementy (s.26): a) historyczne tło wystawy, b) opis wystawy - miejsce, czas i powierzchnię wystawy, ilość wystawców, zwiedzających, najważniejsze obiekty i innowacyjne rozwiązania, c) architektoniczno-

urbanistyczne dziedzictwo wystawy, d) porównanie stanu z okresu wystawy i post-Expo. Treść analiz uzupełniają ilustracje, które prezentują na fragmentach planów miast przyjmujących, granice obszarów wystaw, a niekiedy również obiekty post-Expo. Wnioski końcowe z badań podstawowych zostały zestawione w podsumowaniu rozdziału I. Materiał zebrany w rozdziale 1 jest dość obszerny. Uporządkowany według ściśle określonych kryteriów, jest rzetelnie opracowany pod względem merytorycznym. Systematyka analiz wskazuje na ewolucję wystaw światowych i pozwala uchwycić zmiany, jakie dokonywały się na przestrzeni lat zarówno w organizowaniu wystaw, sposobie planowania terenów wystawowych, jak i wykorzystaniu terenów post-Expo. Dla pełniejszego zobrazowania zachodzących zmian przydałoby się wnioski uzupełnić o tabelę zestawiającą w uproszczony sposób najistotniejsze informacje o wszystkich omawianych wystawach.

W rozdziale II zatytułowanym: *Badania własne*, Doktorantka wybrała do badań szczegółowych 5 wystaw zorganizowanych po 1992 r. Niezbyt klarownie przedstawiła jednak kryteria ich doboru. Na stronie 150 wskazuje na Wystawę Światową, a równocześnie zamieszcza w pracy wystawę w Lizbonie, która spełnia co prawda kryteria sformułowane przez BIE dla Wystaw Światowych (zajmuje teren powyżej 25 ha, a czas otwarcia przekracza 3 miesiące), ale jest wystawą międzynarodową. Autorka pisze również, że: *za zasadne uznano przeanalizowanie z grupy wystaw międzynarodowych tych, które znajdują się na kontynencie europejskim*, a wśród szczegółowo analizowanych przykładów uwzględnia pozaeuropejską wystawę w Szanghaju (2010), która różni się od pozostałych powierzchnią ekspozycyjną, liczbą uczestników i odwiedzających. Być Autorka uwzględniła również inne kryteria, które nie zostały wymienione w opracowaniu, takie jak: dostępność materiałów do analiz porównawczych oraz/lub możliwość zapoznania się z terenami wystaw *In situ*, które nie zostały wymienione w opracowaniu?

Dla każdej z wystaw Dyplomantka przygotowała tabelę z lokalizacją terenu wystaw w kontekście miasta, autorskimi fotografiami, planami terenu wystawy (z czasu Expo i post-Expo) oraz kartą opisowo-badawczą. Materiały tu zamieszczone, są usystematyzowane według kryteriów określonych przez Autorkę, jednakowych dla wszystkich omawianych przykładów wystaw (wzór karty - Tabela 13, s. 152). Takie kompendium wiedzy na temat wystaw jest bardzo przydatnym narzędziem porównawczym, pozwalającym na poprawne formułowanie wniosków. Zestawienie zamieszczone w Tabeli 19 (s. 203) wskazuje, iż wystawy nie zawsze kończą się sukcesem finansowym (spośród 5 analizowanych wystaw aż 3 przyniosły straty). Niewątpliwie jednak pozytywną ich stroną jest wyraźna poprawa jakości

terenów zniszczonych i zaniedbanych, na których organizowane są wystawy oraz tworzenie nowych przestrzeni publicznych, włączenie ich w aktywną strukturę miasta. Zauważyć należy, że efektem wystaw są nie tylko przekształcenia terenów wystaw, ale również zmiany w ich otoczeniu i w strukturze przestrzennej miasta (powstawanie nowych budowli użyteczności publicznej, nowych dróg, mostów, osi kompozycyjnych, placów, terenów parkowych, dominant i akcentów rzeźbiarskich).

W podsumowaniu pracy Autorka zestawia wnioski z całości prowadzonych badań. Wskazuje na zmieniający się charakter, tematykę wystaw i ich układ przestrzenny. Zwraca uwagę na konieczność prowadzenia działań planistycznych nie tylko w zakresie przygotowania wystawy, ale również w zakresie funkcjonowania terenu po jej zakończeniu. Doktorantka pisze, iż *brak działań stymulujących aktywizację terenów powystawowych stwarza ryzyko braku ich integracji z tkanką urbanistyczną miasta i nieodwracalnego zaprzepaszczenia potencjału dziedzictwa wystawy*. Słusznie zauważa też, iż programowanie terenu Expo z uwzględnieniem scenariuszy funkcjonowania terenu post-Expo, powinno uwzględniać wiele aspektów, w tym: ekonomiczne, społeczne, kulturowe i polityczne – co wskazuje na złożoność podjętego tematu. Ponieważ jednak praca pisana jest przez architekta, w jej podsumowaniu można by oczekiwać wyszczególnienia elementów istotnych dla architektury i urbanistyki, które decydują o tym, że tereny post-Expo integrują się lepiej lub gorzej ze strukturą miasta. Doktorantka podkreśla również znaczenie Wystaw Światowych w upowszechnianiu nowych technologii, konstrukcji oraz innowacyjnych rozwiązań architektonicznych. W punkcie 10 pisze: *liczne obiekty zachowane na terenach post-Expo stały się symbolami samego wydarzenia, ale także znakami identyfikującymi miasta przyjmujące*. (s.216).

3. Charakterystyka strony edytorskiej

Pod względem edytorskim pracę cechuje niezwykła staranność w usystematyzowaniu obszernego materiału badawczego i przejrzystość jego przekazu. Bogata treść obrazuje rzetelne podejście Doktorantki do prowadzonych badań. Język, jakim posługuje się jest zrozumiały. Jednak w kilku miejscach pracy można mieć pewne wątpliwości, wynikające z sposobu formułowania myśli (s. 5, 23, 25, 29, 210), używania skrótów myślowych (s. 7, 213), lub niedostatecznej korekty edytorskiej (s. 8, 11, 198, 214, 216).

Takim przykładem jest zdanie: *Wystawy światowe to jeden z efektów rozwoju przemysłu w drugiej połowie XIX wieku* (s. 5 i s. 23) Według recenzentki jest to sformułowanie zbyt ogólne i nieprecyzyjne. Można by je zastąpić stwierdzeniem: *Wystawy narodziły się w II połowie XIX wieku, w epoce intensywnego rozwoju przemysłu. Wynikały z potrzeb wymiany i rozwoju myśli technicznej, nowych technologii i nowych produktów.*

Przypisy w rozprawie, pisane są drukowaną czcionką. Taki tekst czyta się niestety zdecydowanie gorzej niż pisany zwykłą czcionką, dlatego przygotowując pracę do druku należałoby ją zmienić.

Tekst uzupełniają liczne ilustracje, które prezentują głównie granice obszarów wystaw. Materiały graficzne nie odzwierciedlają pełnej treści zawartej w opisach. Na większości map brakuje obiektów omawianych w tekście i czytelnych legend.

Dla pełniejszego przedstawienia treści przydałoby się też uzupełnić opracowanie o fotografie najbardziej znaczących obiektów architektonicznych. Bez nich praca stwarza wrażenie niekompletnej.

Przygotowując pracę do publikacji, należałoby też ujednoczyć skalę prezentowanych map. Mimo, iż podziałki liniowe mogą sugerować porównywalną skalę, można zauważyć różnice pomiędzy skalami prezentowanych map (s.62, 55 – s. 78, 110).

Dla lepszej czytelności przydałoby się też ujednoczyć układ prezentowanych map i planów, zwłaszcza w kartach opisowo-graficznych (teren wystawy jest niepotrzebnie obracany, np. s.153, 155-156, 162) oraz opisać zdjęcia autorskie, zamieszczone w analizach fotograficznych lub zaznaczyć na mapie miejsce ich wykonania.

Uwagi i postulaty zamieszczone w recenzji nie podważają pozytywnej oceny merytorycznej rozprawy doktorskiej, są jedynie sugestią którą należałoby uwzględnić w ramach korekty wydawniczej przed ewentualną publikacją.

4. Konkluzja recenzji

Poprawna struktura pracy i zakres badań prowadzonych z wykorzystaniem różnych metod i technik badawczych, w tym badań *In situ* w ramach wyjazdów studialnych, oraz dociekliwość badawcza Autorki, pomocna w zbieraniu i usystematyzowaniu materiałów, a także treści zawarte we wnioskach cząstkowych i końcowych, będące odpowiedzią na hipotezy przedstawione we wstępie rozprawy, dają pełne uzasadnienie dla pozytywnej opinii pracy doktorskiej przedstawionej do recenzji.

Biorąc pod uwagę zawartość merytoryczną pracy i jej jakość poznawczą, należy uznać, iż rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Ingi Jakuszewskiej (Dworak) pt. *Znaczenie terenów wystawowych w przekształceniach urbanistycznych – na przykładzie miast organizujących Wystawy Światowe Expo*, wykonana pod kierunkiem prof. dr hab. inż. arch. Jana Rabieja prezentuje wysoki poziom merytoryczny, a jej treść jest wartościowym wkładem w stan badań dotyczących wystaw światowych. Jej opublikowanie (po dokonaniu niezbędnych korekt) może wzbogacić literaturę przedmiotu. Obszerna wiedza zebrana w rozprawie i konkluzje w niej zawarte, mogą być przydatne zarówno dla architektów i urbanistów, jak i przyszłych organizatorów wystaw.

Rozprawa spełnia wymogi stawiane przez Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 18.03.2003 r. (Dz. U. 2017, poz. 1789)(wraz z późniejszymi zmianami). W związku z powyższym wnioskuję o jej przyjęcie przez Radę Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej i dopuszczenie Autorki rozprawy do publicznej obrony.

Gliwice, maj 2018